

*Terry D. Clark\**  
*Kreitono universitetas*

## JAV užsienio politika po 2006 m. rinkimų į Kongresą: neokonservatizmas ir jo oponentai

2001 m. rugsėjo 11-osios dienos teroristinės atakos paskatino Busho administraciją JAV užsienio politiką pakreipti grupės intelektualų ir politikų, žinomų kaip neokonservatoriai, propaguota linkme. Dabar, praėjus šešeriems metams, tapo aišku, kad, nors JAV užsienio politikos elitas atmeta pagrindines neokonservatorių nuostatas, o tuo pat metu nesutaria dėl bent kiek aiškesnės alternatyvos. Todėl panašu, kad artimiausiu metu ir vėliau JAV su kiekviena naujai iškylančia tarptautine krize teks „dorotis“ atskirai, nesiejant šios veiklos su bendra šalies užsienio politikos strategija. Dėl šios „neholistinės“ priegigos Jungtinės Valstijos bus priverstos tik reaguoti į pasaulio politikos problemas ir užleisti iniciatyvą tiems, kas aiškiau sugeba apibrėžti savo nacionalinius tikslus ir interesus. Tarp jų akivaizdžiausiai išsiskirs Kinija, Iranas ir vėl agresyvėjanti Rusija.

### Įvadas

Po šešerių metų nuo George'o W. Busho prezidentavimo pradžios įvykę Kongreso rinkimai atrodo paveikę neokonservatyvią užsienio politiką, kuri savo laiku buvo atsakas į rugsėjo 11-osios įvykius. 2006 m. rinkimai buvo nesėkmingi respublikonams, nes rinkimuose Kongresų rūmuose dauguma atiteko Demokratų partijai, kuri, nors ir nežinojo kaip tai geriausia padaryti, vis tiek buvo pasiryžusi keisti JAV užsienio politiką. Respublikonų pralaimėjimą lėmė visuomenės nusiteikimas, kad Busho administracija įtraukė šalį į karą Irake, kuris kainuoja per daug išteklių ir žmonių gyvybių. Gana keista, tačiau prezidento reitingui, kuris ilgą laiką priklausė nuo karo eigos, labiau pakenkė uraganas „Katrina“ nei nuolatinis nepasitenkinimas karu. Nors visuomenė buvo gerai informuota apie karą, vis dėlto prezidentas dar laimėjo 2004 m. rinkimus teigdamas, kad jis geriausiai žino, kaip kovoti su terorizmu. Tačiau vangi administracijos reakcija į uragano „Katrina“ padarinius bylojo apie kompetencijos stoką ir pakirto visuomenės pasitikėjimą prezidentu. Tą netrukus patvirtino Kongreso rinkimų rezultatai.

---

\* *Dr. Terry D. Clark* – Kreitono universiteto (Nebraska, JAV) politikos mokslų profesorius, tarptautinių santykių magistro programos direktorius. Adresas: Creighton University, Omaha, NE 68178, e. paštas – tclark@creighton.edu

Taigi demokratams, taip ir neprisiėmusiems aiškesnių išpareigojimų, išskyrus miglotą pažadą imtis pokyčių, atiteko didelė valdžia. Tačiau vėliau, kaip netruko paaiškėti, demokratai buvo labiau vieningi vidaus, bet ne užsienio politikos, ar konkrečiai karo Irake klausimais. Vieni iš jų pasisakė už pajėgų išvedimą iš Irako nedelsiant, antri ragino tai daryti laipsniškai, o tretį manė netgi priešingai – rėmė Busho planą siųsti daugiau pajėgų. Šie demokratų nesutarimai leido prezidentui įveikti Kongreso pasipriešinimą ir atsilaukti prieš visuomenės nepritariamą ir 2007 vasarą padidinti karių skaičių Irake.

Vis dėlto, atrodo, kad prezidentui ir respublikonams teks keisti savo strategiją 2008 metų rinkimų metu. Jeigu tai nebus daroma, jie rizikuoja prarasti ne tik Baltuosius rūmus, bet ir patirti dar didesnius nuostolius kovoje dėl vietų Senate ir Atstovų Rūmuose. Tačiau bet kokie fundamentalūs pokyčiai užsienio politikos strategijoje tuo pačiu reikštų ir neokonservatyviųjų idėjų atmetimą bei būtinybę pradėti projektuoti naują užsienio politiką. Bet, atrodo, kad kol kas jokia nauja užsienio politikos koncepcija nėra išsikristalizavusi. Jei iš tikrųjų būtų tokia, tai demokratai sugebėtų sutelkti savo partiją ir visuomenę ir jau dabar priverstų prezidentą Bushą sutikti su jų reikalavimais, kad šalis išvengtų išitraukimo į dar didesnę operaciją 2007 metų vasarą Irake.

Straipsnio pradžioje aš pristatysiu neokonservatyviosios užsienio politikos paradigmos atsiradimo istoriją ir jos turinį. Po to apžvelgsiu nesėkmingas pastangas ją pakeisti kita paradigma. Aš tvirtinu, kad, nors neokonservatizmas ir buvo atmestas politikų, kol kas nėra jokios intelektualinės alternatyvos, kuri jį galėtų pakeisti. Išvadose bus pateiktas šios situacijos poveikio JAV užsienio politikai vertinimas.

## 1. JAV užsienio politika šaltojo karo metu

Valstybės, siekiančios konkrečių užsienio politikos tikslų, niekaip negali išsiversti be platesnės užsienio politikos tikslų vizijos. Nors tokia vizija pati savaime neapsprendžia nacionalinių interesų, bet pastarieji vis tiek negali būti įgyvendinti be užsienio politikos elitą vienijančios pasaulėžiūros, be ilgalaikio šalies išpareigojimo tam tikrai veiksmų kryptims, be visos tarptautinės sistemos užtikrinimo, kad valstybė elgsis būtent taip, o ne kitaip. Platesnė užsienio politikos vizija suteikia šį labai svarbų bet kurios šalies užsienio politikai elementą.

Šaltojo karo metu JAV nacionalinis interesas užtikrinti šalies saugumą buvo siekiamas skleidžiant laisvos rinkos ir demokratijos idėjas. Išpareigojimas laisva rinka grįstai demokratijai rėmėsi Vakaruose vyraujančiu įsitikinimu, kad Antrąjį pasaulinį karą sukėlė ekonominių sunkumų kamuojamos autoritarinės valstybės, kurios labai troško plėsti savo politinę įtaką. Todėl geriausias būdas apsaugoti nuo diktatūrų – skatinti atviros, liberalios rinkos ekonomikos vystymąsi. Remdamasis šia prielaida, George'as F. Kennanas parašė savo išymųjį

esė<sup>1</sup> teigdamas, kad Sovietų Sąjunga, kaip ir visos kitos diktatūros, iš prigimties yra ekspansionistinė valstybė. Jos ekonominė sistema paremta visuomenės ekonomine prievarta ir išnaudojimu bei pažadu, kad šalis vėliau suklestės. Tačiau šio pažado nebuvo įmanoma įgyvendinti dėl to, kad šalyje neveikė laisva rinka. Valdantysis komunistinis elitas turėjo ieškoti išorinių priešų, kuriuos galėtų kaltinti dėl to, kad sistema negali išpildyti teiktų ekonominių pažadų. Neužtenka įvardyti priešą, su juo reikia ir kovoti, reikia vykdyti ekspansiją. Kaip tik todėl Kennanas ir teigė, kad JAV šioje situacijoje tenka svarbiausias uždavinys – užsiimti sulaikymu (ang. *Containment*), t. y. sulaikyti Sovietų Sąjungą ir neleisti jai realizuoti savo noro plėsti politinę įtaką. Tuomet uždaryta savo viduje sovietų visuomenė galiausiai pavargs nuo režimo klaidų, ir politinė sistema subyrės iš vidaus.

Kennano idėja apie sovietų „sulaikymo“ politiką suvienijo JAV užsienio politikos elito atstovus šaltojo karo metu. Nepaisant didelių nuostolių, kuriuos JAV patyrė Korėjos ir Vietnamo karuose, prezidentai ir svarbūs užsienio politikos veikėjai liko ištikimi šiai vizijai, kurios įtakaa ir intelektualus patrauklumas rėmėsi jos aiškumu ir paprastumu. Remiantis šia idėja buvo ne tik sukonstruota globali dviejų polių tarptautinė sistema, bet ir į aukščiausių vertybių lygmenį buvo pakylėti pagrindiniai JAV interesai – laisva rinka ir demokratija. Dėl šios priežasties Vidurio ir Rytų Europos visuomenės kaip nesusipratimą vertino JAV prezidento George'o o Busho vyresniojo raginimą atsiskyrimo nuo SSRS siekiančių respublikų parlamentams likti Sovietų Sąjungoje. „Sulaikymo“ paradigma pasiteisino, įgyvendinant JAV užsienio politiką, todėl, net nusilpus Sovietų Sąjungai, jos nenorėta atsisakyti. JAV norėjo tęsti globalios sistemos valdymą „dvipolių“ principu, pagal kurį Sovietų Sąjunga neturėjo sugriūti, o tik būti žymiai susilpninta, kad laisva rinka ir demokratija dominuotų pasaulyje.

Tačiau taip neįvyko. Iš tikrųjų, net jei Sovietų Sąjunga ir būtų sugebėjusi išlaikyti savo vientisumą, vis tiek jos išipareigojimų komunistiniam blokui žlugimas drauge reišktų ir buvusios tarptautinės sistemos pabaigą. Naujai besiformuojančiai tarptautinei sistemai reikėjo ir naujos užsienio politikos sistemos. Tačiau tuo metu jos skubiai nepavyko suformuluoti. Tokia situacija buvo pastebima ir prezidento Busho vyresniojo prieš pat Sovietų Sąjungos žlugimą pasirašytoje JAV Nacionalinio saugumo strategijoje. Jos trumpas pavadinimas – „Išipareigojimas“ (ang. *Engagement*) – žymėjo tai, kad Jungtinės Valstijos ir toliau turėtų prisidėti prie tarptautinės sistemos valdymo, tačiau tai nebuvo strategija, o tik susiklosčiusios situacijos apibūdinimas, skirtas užsienio politika beveik nesidominčiai JAV visuomenei. Didžiausia administracijos užsienio politikos problema buvo ta, kad nebuvo aiškios koncepcijos, ko turi siekti JAV tarptautinėje erdvėje, iširus Sovietų Sąjungai. Todėl ir liko tik deklaruoti išipareigojimą neapibrėžtus „naujos pasaulio tvarkos“ kūrimui.

<sup>1</sup> X [George F. Kennan], „Sources of Soviet Conduct“, *Foreign Affairs*, July 1947.

## 2. Globalizacijos era

Artėjant Sovietų Sąjungos žlugimui, JAV intelektualai plėtojo dvi idėjas, kurios galėjo tapti intelektiniu naujos tarptautinės sistemos ir JAV užsienio politikos pagrindu. Jos buvo išdėstytos Francio Fukuyamos straipsnyje „Istorijos pabaiga“ ir Samuelio Huntingtono – „Civilizacijų susidūrimas“<sup>2</sup>. Fukuyamos idėja buvo labiau optimistinės. Jis teigė, kad komunizmas buvo paskutinis didelis varžovas laisva rinka paremtai demokratijai, o jo žlugimas galiausiai reiškę, kad baigėsi didžiųjų ideologijų kova ir pergalė atiteko liberalizmui. Gal kokios valstybės atskalūnės (ang. *rogue states*) ir toliau nesusitaikys su šia nauja realybe, tačiau tarptautinė bendruomenė kaip visuma neturi kito pasirinkimo. Galbūt ir toliau pačios valstybės spręs savo šalies vidaus konfliktus, bet galinčiausios pasaulio valstybės jau nebesivaržys dėl to, kaip turi būti organizuojama visuomenė, ir koks turi būti valdymas. Ir nebebus prasmės žūtbut su kuo nors kovoti. O tai iki minimumo sumažina branduolinio arba visuotinio karo tikimybę. Dabar pasaulis ir kylantys konfliktai bus daug lengviau valdomi.

Kitaip nei Fukuyama, kuris teigė, kad pagrindiniai JAV nacionaliniai interesai XX a. pabaigoje virto visų pripažįstamomis universaliomis vertybėmis, Huntingtonas tvirtino, kad ir ateityje konfliktai neišnyks. Tik jie kils jau ne tarp skirtingomis ideologijomis besiremiančių valstybių, bet tarp skirtingomis religijomis besiremiančių civilizacijų. Skirtingos religijos skaido žmoniją ir puoselėja skirtingas vertybes. Čia, kaip matome, Huntingtonas, kitaip negu Fukuyama, kuris akcentavo pasaulio globalumą ir vieningumą, siūlo pirmiausia kreipti dėmesį į išliekančią pasaulio fragmentaciją. Juk beveik kiekvienoje iš civilizacijų yra didžiosios valstybės, kurios prižiūri gretimas valstybes, ir tokiu būdu civilizacija sutelkia pakankamai galios, kad galėtų dalyvauti, valdant pasaulį, tarptautinėje galių balanso sistemoje. Kiekvienos civilizacijos didžiosios valstybės ne tik prižiūri savo regionus, bet ir, išitraukdamos į aljansus, derėdamosios tarpusavyje ar užimdamos tam tikras pozicijas drauge valdo ir tarptautinius konfliktus. Pagrindinės valstybės, panašiai kaip Hanso Morgenthau<sup>3</sup> darbuose aprašyta tarptautinė sistema, elgsis dvejopai, priklausomai nuo to, kokiame iš dviejų galimų regionų jos bus atsidūrusios. Tos, kurios atsidurs civilizacijos regione be aiškios dominuojančios valstybės, išitrauks į vidinius civilizacijos nesutarimus ir sieks išsikovoti pagrindines valstybės pozicijas. O tos, kurios atsidurs greta sunkiai nustatomų civilizacijų ribų dėl savo neapibrėžtos padėties naujoje tarptautinėje sistemoje, išitrauks į konfliktus tarp civilizacijų.

Kadangi Huntingtono realistinis požiūris sukėlė daugiau ginčų nei sutarimo, JAV užsienio politikos formuotojams Fukuyamos idealistiniai argumentai pasirodė patrauklesni. Buvo patikėta, kad JAV nacionaliniai interesai iš esmės yra globalūs žmonijos interesai, o pačios Jungtinės Valstijos, žlugus Sovietų

<sup>2</sup> Fukuyama F., „The End of History?“, *National Interest* 16, 1989, p. 3–18; Huntington S. P., *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*, Simon & Schuster, 1996.

<sup>3</sup> Morgenthau H. J., *Power among Nations: The Struggle for Power and Peace*, 1985.

Sąjungai, tampa pasaulio hegemonu. Bet, jeigu jau atėjo „Amerikos laikas“, tai ką tuomet reikėtų daryti? Deja, atsakymo į šį klausimą Fukuyama taip ir nepasiūlė. Ką daryti su šia nauja atsivėrusia tarptautinės sistemos valdymo galimybe, liko neaišku.

Susidariusį idėjinį vakuumą padėjo užpildyti paskutiniajame XX a. dešimtmetyje išsisiūbavęs ekonominės globalizacijos procesas. Nors negalima nurodyti konkrečios datos ar įvykio, koku šaltojo karo metais tapo Kennano tekstas apie sovietų sulaikymo būtinybę, bet būtent globalizacija kaip tarptautinės sistemos valdymo koncepcija užvaldė JAV užsienio politikos elito sąmonę.

Globalizacija buvo patraukli tuo, kad šiuo atveju atrodo, jog procesai, kurių metu valstybės įgyvendina liberalios rinkos ir demokratinio valdymo principus, yra ir pagrįsti racionaliais kiekvienos iš valstybių interesais. Todėl tie procesai vystosi tarsi savaime, „autopiloto“ principu. Tarptautinės sistemos valdymo funkcijas galima susiaurinti iki proceso priežiūros ir skatinimo, o karinės jėgos naudojimas tampa beveik nereikalingas.

Pagrindinis globalizacijos sistemos argumentas buvo tas, kad visos šalys nori ekonominės gerovės. O vienintelis būdas tai pasiekti yra savo rinkų atvėrimas globaliai konkurencijai. Vietinės rinkos atvėrimas konkurencijai ir globalaus investicinio kapitalo pritraukimas neįmanomas be skaidrumo užtikrinimo, korupcijos ir biurokratinio kišimosi į rinkos veikimą išgyvendinimo ir investuotojų apsaugos užtikrinimo. Pagal savo prigimtį šios reformos oponuoja ir autoritariniam valdymui. Pagaliau valstybių sienų atidarymas užsienio kapitalo investicijoms neišvengiamai skatins žmogaus teisių pripažinimą ir demokratijos išgalėjimą. Per gana trumpą laikotarpį visos šios idėjos paveiks socialinę sistemą, paskatins politinius pasikeitimus. Režimai turės pasiduoti demokratinėms permainingoms, jeigu nenorės prarasti jau pasiektos ekonominės pažangos.

Huntingtonas teigė, kad nevakarietišku civilizacijų kultūrinės normos leis valstybėms atverti savo rinką užsienio investicijoms, kartu atmetant vakarietiškas vertybes, šis jo argumentas neįtikino JAV užsienio politikos formuotojų, kuriems globalizacijos idealizmas atrodė patrauklesnis. Tai buvo ryšku Billo Clintono Nacionalinio saugumo strategijoje, kuri ne tik buvo dešimt kartų ilgesnė nei minėtas Busho vyresniojo pasirašytas dokumentas, bet turėjo taiklų pavadinimą „Įsipareigojimas ir plėtra“ (ang. *Engagement and Enlargement*). Clintono nacionalinio saugumo strategija ne tik ragino JAV likti įsipareigojusia, bet ir aktyviai veikti, skatinant tarptautinę prekybą ir demokratiškas vertybių plėtrą.

Globalizacijos sistemos poveikis buvo aiškus tada, kaip Clintono administracija rinkosi užsienio politikos kryptį. Administracija siekė bendradarbiauti su Kinija ir skatinti ekonominius, socialinius ir politinius pokyčius šioje šalyje. Vidurio ir Rytų Europoje administracija rėmė greitą privatizaciją ir perėjimą prie rinkos ekonomikos teigdama, kad tai leis atsirasti viduriniajai klasei, kuri ir sukurs socialines sąlygas demokratijai išivyrauti. Šis požiūris, kuris dar žinomas kaip Vašingtono konsensusas, pasirodė priimtinas Tarptautiniam valiutos fondui sudarant Lotynų Amerikos ar krizę išgyvenusios Azijos finansų restruktūrizavimo programas.

Didėjantis pasitikėjimas demokratinės taikos hipoteze, skatino pastangas

rūpintis demokratiškos vertybių eksportu. Kaip pažymėjo Kissingeris, prielaida, kad demokratinės valstybės nekariauja viena prieš kitą, buvo Amerikos idealizmo pagrindinis elementas, lemiantis JAV užsienio politiką nuo mažiausiai Woodrowo Wilsono laikų<sup>4</sup>. Smallui ir Singeriui, kurie savo straipsnyje pabandė sukritikuoti šį svarbiausią Amerikos įsitikinimą<sup>5</sup>, nepasisekė, nes tai kėlė dar didesnę dėmesį. Demokratinės taikos tyrinėjimai per XX a. paskutinįjį dešimtmetį ir XXI a. pradžioje tapę viena iš labiausiai išplėstų tyrimų kryptų rėmė konvencija tapusią idėją, kad taiką galima užtikrinti skleidžiant amerikietiškas vertybes, demokratijos principus ir iš emės liberalizuojant nacionalines ekonomikas.

### 3. Neokonservatoriškas guodimasis

Taigi globalizacija dominavo XX a. paskutiniame dešimtmetyje JAV užsienio politikoje, o jos intelektualūs oponentai buvo marginalizuoti. Nors Huntingtono „Civilizacijų susidūrimą“ skaitė ir jį aptarinėjo, teksto poveikis buvo menkas. Kitų autorių darbai tiesiog buvo ignoruojami. Taip nutiko ir tiems, kurie XX a. paskutiniame dešimtmetyje suformulavo ideologiją, kuri vėliau ir tapo neokonservatizmu.

Ši ganėtinai nedidelė intelektualų grupė pritarė pagrindinei globalizacijos sistemos tezei, kad po Sovietų Sąjungos žlugimo JAV vertybės plačiai pasklido ir yra priimamos visoje tarptautinėje sistemoje. Tačiau, pasak jų, to nepakanka. Tam, kad būtų užtikrinta proceso tęsė, reikalingi aktyvūs JAV veiksmai, numatant pasekmes. Jų manymu, JAV tik pasyviai stebi įvykius ir nnesistengia kurti kažką naujo<sup>6</sup>. Be plano arba strategijos nebuvo pasinaudota galimybe sukurti JAV nacionalinius interesus vertinančią ir palaikančią tarptautinę tvarką<sup>7</sup>. Be kita ko, silpna Amerikos lyderystė netgi skatino daugelį sąjungininkų prieiti prie išvados, kad JAV negalima pasitikėti. Tai skatino ieškoti alternatyvų JAV lyderystei tarptautiniuose reikaluose – atsirado nauja tendencija, kuri neigia šalies gebėjimą kurti ir daryti įtaką tarptautinei sistemai, atsižvelgiant į savo vertybes ir interesus<sup>8</sup>.

Neokonservatoriams ypač rūpėjo valstybės – atskalūnės, kurios galėjo

<sup>4</sup> Kissinger H., *Diplomacy*, New York: Simon & Schuster, 1994.

<sup>5</sup> Small M., Singer J. D., „The War Proneness of Democratic Regimes, 1816–1965“, *Jerusalem Journal of International Relations* 1, 1976, p. 50–69.

<sup>6</sup> Ceaser J.W., „The Great Divide: American Internationalism and Its Opponents“ in Kagan R., Kristol W., eds., *Present Dangers: Crisis and Opportunities in American Foreign and Defense Policy*, Encounter Books, 2000, p. 25–43.

<sup>7</sup> Kristol W., Kagan R., „Introduction: National Interest and Global Responsibility“ in Kagan R., Kristol W., eds., *Present Dangers: Crisis and Opportunities in American Foreign and Defense Policy*, Encounter Books, 2000, p. 3–24.

<sup>8</sup> Gedmin J., Kagan R., Kristol W., eds., *Present Dangers: Crisis and Opportunities in American Foreign and Defense Policy*, Encounter Books, 2000, p. 179–196.



kenkti tarptautinei tvarkai. Tokiomis diktatūromis laikomos Sandamo Husseino Irakas ir Šiaurės Korėja. Neokonservatoriai manė, kad būtina imtis vykdyti „režimų kaitos“ politikos, kuri ne tik atgrasintų priešišką šių valstybių elgesį, bet ir neleistų taip elgtis tokioms kylančioms valstybėms kaip Kinija<sup>9</sup>.

Kitaip nei kitų teorijų šalininkai, neokonservatoriai nepasisakė prieš globalizaciją (žr., pvz., Paulo Wolfowitzo argumentus dėl prekybos su Kinija skatinimo<sup>10</sup>). Jie pritarė su atvira rinka siejamomis idėjoms ir netgi teigė, kad didėjanti tarptautinė prekyba ir investicijų srautai skatina politinio liberalizavimo bei demokratizacijos procesus. Bet kaip ir Huntingtonas, neokonservatoriai klausė, ar globalizacija neišvengiamai skatina procesą tinkama linkme. Ekonominė gerovė gali būti nepakankama prielaida, užtikrinant tarptautinę tvarką. Diktatūroms tai gali būti nepakankamas veiksnys, atgrasantis jas nuo netinkamo elgesio. Tais atvejais, kai jų elgesys gali grasinti JAV nacionaliniams interesams arba tarptautiniam išipareigojimui skatinti su laisva rinka pagrįstą demokratiją, JAV turi būti pasiruošusios panaudoti jėgą, jei to prireiks, netgi be neišvengiamų kaltinimų dėl tokių veiksmų stiprumo ir arogancijos. Jei tai nebus padaryta, valstybės – atskalūnės, kurių tikslas ne tik išstumti JAV iš hegemono pozicijų, bet ir apskritai sužlugdyti su laisva rinka grįstą demokratiją, mes iššūkį ir galiausiai sužlugdys tarptautinę sistemą.

Taigi būtina, kad JAV aktyviai gintų tarptautinę sistemą, kurioje ji dominuoja. Šią nuostatą neokonservatoriai gynė visiškai atvirai – pasaulis, kuriame Amerika dominuoja yra teisingas pasaulis o Amerikos vertybių dominavimas ir yra pagrindinis JAV nacionalinis interesas<sup>11</sup>.

Neokonservatoriai suprato, kad jie nutolo nuo tradicinio amerikietiško konservatorių požiūrio į JAV vaidmenį tarptautinėje sistemoje. Tradiciniai konservatoriai buvo arba izoliacionistinių, arba realistinių pažiūrų<sup>12</sup>. Pastarosios atsirado anksčiau ir žmonės tikrai galvojo, kad JAV yra išskirtinė<sup>13</sup>. Manydamas, kad tarptautinė sistema bus amžinai priešiška Amerikos demokratijai, palikdamas postą George'as Washingtonas patarė savo tautiečiams vengti išitraukti į užsienio šalių reikalus. Nors Woodrowas Wilsonas ir nesugebėjo atsikratyti šio ipareigojimo bei neleisti šaliai likti būti izoliuotai tarpukario laikotarpiu, po Antrojo pasaulinio karo pabaigos JAV vis tiek tapo globalia galybe. O šaltojo karo metu neliko kitos išeities tik arba atsitraukti, arba pradėti kovą su Sovietų Sąjunga dėl dominavimo. Konservatoriai tuo metu laikėsi realistinės pozicijos, kad JAV interesus galima apsaugoti, nesiveliant į moralinius ar etinius svarstymus.

Antra vertus, nuo Woodrow Wilsono laikų Amerikos politinė kairė

<sup>9</sup> Kristol, Kagan (6 nuoroda).

<sup>10</sup> Wolfowitz P., „Statesmanship in the New Century“ in Kagan R., Kristol W., eds., *Present Dangers: Crisis and Opportunities in American Foreign and Defense Policy*, Encounter Books, 2000, p. 324–332.

<sup>11</sup> Kristol, Kagan, (7 nuoroda), p. 24.

<sup>12</sup> Ceaser, (6 nuoroda).

<sup>13</sup> Gaddis J. L., *Surprise, Security and the American Experience*, Harvard University Press, 2004.

pasisakė už išitraukimą į tarptautinius reikalus taip skleidžiant ir stiprinant JAV vertybes. Liberalios pozicijos šalininkų mintys dėl aktyvios JAV užsienio politikos dominavo politikos tyrimų institucijose tarpukariu, idealistinę sistemą pavertė kone dėstoma disciplina. Dėmesys vertybėms priartino neokonservatorius prie idealistinės, o ne prie konservatoriškos pozicijos<sup>14</sup>. Daugelis jų kritikavo Nixono administraciją, kuri paaukojo Amerikos įsitikinimą tam, kad į savo pusę būtų patraukta Kinija. Panašiai Clintonas buvo kritikuojamas ir dėl to, kad 1993 m. parėmė Jelcino maneversus prieš demokratiškai išrinktą įstatymų leidžiamąją valdžią<sup>15</sup>. Šis fundamentalus nutolimas nuo konservatoriškų idėjų labiau idealistinės užsienio politikos link pelnė ideologijai „neo“ priešdėlį.

## 4. Neokonservatorių laikas

Neokonservatorių argumentai nebuvo išgirsti, ir tai tikrai lėmė ne faktas, kad jie ragino JAV užsienio politiką susieti su šalies vertybėmis<sup>16</sup>, iš tikrųjų tokia mintis netgi kilo tiems, kurie labiausiai žavėjosi Amerikos užsienio politikais. Tiksliau sakant, tuomet, kai akivaizdžios grėsmės nebuvo, mintis, kad galima JAV nacionalinių interesų siekti ir naudojant jėgą, kėlė susirūpinimą. Karinės jėgos panaudojimas buvo vertinamas kaip nereikalingos išlaidos, jei tikslų galima buvo pasiekti kitomis priemonėmis, pavyzdžiui, kaip teigė globalizacijos teorijos šalininkai, paprasčiausiai remiantis globalios rinkos jėgų logika. Nebuvo jokios priežasties naudoti jėgą tol, kol tarptautinė sistema buvo daugmaž stabili, o ji tokia ir buvo iki 2001 metų rugsėjo 11 d. įvykių.

Įtaka, kurią rugsėjo 11-oji padarė JAV užsienio politikų įsitikinimams dėl tarptautinės sistemos stabilumo, buvo milžiniška. Iš tikrųjų, „Al-Qaeda“ taikė modernų karą nekonvencinėmis priemonėmis. Vietnamo karas žymėjo pabaigą karybos istorijoje. Nuo pat Prancūzijos revoliucijos kariuomenės buvo ištrauktos į vadinamąjį „sekinamąjį“ karą arba ilgai trunkantį karą sekinti priešą. Masinio naikinimo ginklų, nuo šautuvų iki kulkosvaidžių, tankų ir karinės aviacijos, atsiradimas nulėmė tai, kad per karą gali žūti tiek daug žmonių. Viena iš Vietnamo karo pamokų yra tai, kad „sekinamojo“ karo aukos reiškia pralaimėjimą ir tai pusei, kuri patiria mažiau netekčių. Po karo Vietname JAV kariuomenė sukūrė visiškai naują karo koncepciją. Nauja doktrina, taktika, įranga ir mokymo sistema buvo sutelkta ne į „sekinamąjį“ karą, bet karas turės būti laimėtas, atakuojant strateginius priešo taškus (tokius, kurie įgalina priešą

<sup>14</sup> Bennett W. J., „Morality, Character and American Foreign Policy“ in Kagan R., Kristol W., eds., *Present Dangers: Crisis and Opportunities in American Foreign and Defense Policy*, Encounter Books, 2000, p. 289–306.

<sup>15</sup> Rodman P. W., „Russia: The Challenge of a Failing Power“ in Kagan R., Kristol W., eds., *Present Dangers: Crisis and Opportunities in American Foreign and Defense Policy*, Encounter Books, 2000, p. 75–98.

<sup>16</sup> Bennett, (14 nuoroda).



kovoti toliau, net ir su vadovavimu ir kontrole bei materialine baze).

Rugsėjo 11-osios atakų rengėjai nusitaikė į patį JAV galios centrą, jos ekonomikos pamatą Niujorke. Poveikį gerai iliustruoja faktas, kad po atakų buvo uždaryta Niujorko vertybinių popierių birža. Nutiko dar daugiau, nes atakų sukeltas šokas paskatino rimtą dekapitalizaciją (Dowo Jones'o indeksas iki rugsėjo 11 d. buvusį lygį pasiekė tik po kelerių metų) ir pasaulinę recesiją. Globalizacijos kaip JAV užsienio politikos žlugimas buvo viena iš su rugsėjo 11-osios įvykiais siejamų netekčių. Ji negalėjo paaiškinti tarptautinei sistemai suduoto smūgio ir nepasiūlė jokių atsako gairių.

Situacija, į kurią pateko JAV po teroristų atakų rugsėjo 11-osios, reikalavo naujos užsienio politikos, ir neokonservatoriams pasitaikė puiki proga pasiūlyti savo paslaugas. Keletas neokonservatorių užėmė svarbius postus Busho administracijoje, ir ši aplinkybė taip paveikė, kad buvo priimtas sprendimas, formuojant užsienio politiką, remtis neokonservatoriškąja vizija. Antra vertus, nereikėtų ignoruoti ir nepripažinti savotiško intelektualinio sistemos patrauklumo. Krizės akivaizdoje, kai reikėjo atsakyti į klausimą, ką daryti, ji labai tiko.

Neokonservatizmo patrauklumą didino ir tai, kad globalizacija buvo ši nauja teorija. Ji tik papildė pastarąją mintimi, jog valstybių – atskalūnių – diktatoriai siekia destabilizuoti tarptautinę sistemą, ir kad į tai nebegalima nekreipti dėmesio. Neokonservatyviosios sistemos perėmimas buvo nesudėtingas, nes teorija nesiūlė radikalaus požiūrio į daugelį problemų ir valstybių pasikeitimo. Vienintelis pasikeitimas buvo susijęs su būtinybe pradėti taikyti „režimų kaitos“ politiką nesutinkančių laikytis tarptautinių normų valstybių – atskalūnių – atžvilgiu. Ten, kur tokių valstybių keliama grėsmė yra pakankamai didelė ir kur neveikia diplomatinės ir ekonominės priemonės, buvo planuojama panaudoti ir karinę jėgą.

Neokonservatoriškoji doktrina, kaip ir daugelis kitų tarptautinių santykių teorijų (pvz., idealizmas, realizmas ir globalizacija) šalininkai, mano, kad pagrindiniai tarptautinės sistemos veikėjai yra valstybės, o visi kiti veikia per valstybes. Taigi skubus atsakas tarptautinei teroristinei organizacijai „Al-Qaeda“ buvo nukreiptas į teritoriją valstybės, kurioje ji rezidavo, pirma, Afganistaną. Vėliau JAV įsitraukė į kompleksinę finansinę, ekonominę, diplomatinę, slaptą žvalgybos ir karinę operaciją, norėdama sunaikinti „Al-Qaeda“ ir kitose pasaulio šalyse.

Neokonservatizmas buvo įteisintas 2002 m. rugsėjo 17 d. prezidento Busho pasirašytoje Nacionalinio saugumo strategijoje. Dokumento preambulėje išdėstyti svarbiausi sistemos argumentai. Teigiama, kad JAV turi be precedento karinę, politinę ir ekonominę galią tarptautinėje sistemoje. JAV vengs naudoti šias galias, siekiant vienašališkos naudos, bet naudos ją, kad rentų laisva rinka grindžiamą demokratiją, skleistų universalią žmogiškąją vertybę – laisvę visiems pasaulio piliečiams. JAV su mažiau išsivysčiusiomis valstybėmis sieks įveikti skurdą, nes skurde klesti diktatūros ir teroristinės organizacijos bei trukdo išsigalėti laisvei ir gerovei.

Pagrindiniame strategijos tekste toliau dėstomos šios mintys. Įvardiniame skyriuje „Amerikos tarptautinės strategijos apžvalga“ pristatoma neokonservatorių straipsniuose plėsta vizija, kad JAV gali padaryti pasaulį geresniu.

Skyriaus pradžioje akcentuojama, kad po šaltojo karo JAV tapo galingiausia pasaulio valstybe, todėl, pasinaudodama savo pozicija, ji išipareigoja veikti pasaulio tvarką: užtikrinti klestėjimą per laisvąją rinką, laisvę per demokratiją. Antrame skyriuje, kuris paremtas Prezidento Busho 2002 m. birželio 1 d. JAV Karo akademijoje (Vest Pointas, Niujorkas) pasakyta kalba<sup>17</sup>, kurioje viena reikšmiškai pripažįstama, kad šios nuostatos bus laikomos universaliomis vertybėmis ir tikslais. Keletas kitų dokumento skyrių gali būti siejami tiek su globalizacija, tiek ir su neokonservatorių idėjomis. Tai ypač pasakytina apie šeštąjį ir septintąjį skyrius, kuriuose minima auganti tarptautinė prekyba ir gerovė bei demokratijos sklaida. 2002 m. Nacionalinio saugumo strategija išsiskyrė tuo, kad joje daug dėmesio susilaukė valstybės – atskalūnės. Ypač tos, kurios turi noro pasigaminti ir panaudoti masinio naikinimo ginklą. Penktasis skyrius „Sukliudyti priešams grasinti mums, mūsų sąjungininkams ir mūsų draugams masinio naikinimo ginklais“ šiuo požiūriu buvo išskirtinis. Skyriuje pažymima, kad tokios šalys ne tik nepripažįsta laisvės ir taikos, bet net remia teroristines organizacijas. Šių valstybių gebėjimas panaudoti šiuolaikines technologijas suteikia joms galimybę sukurti ginklus, kuriais jos gali grasinti tarptautinei sistemai ir jos vertybėms. Tad Jungtinės Valstijos nebegali vien reaguoti į valstybių – atskalūnių – akibrokštus, jos turi būti pasiruošusios imtis aktyvių veiksmų ir prevencinių priemonių ten ir tada, kur bus reikalinga.

Susirūpinimas, kuris buvo išsakytas dokumente dėl valstybių – atskalūnių – ir jų galimybės kelti grėsmę regioniniam ir tarptautiniam saugumui, atspindėjo garsių neokonservatorių XX a. paskutiniojo dešimtmečio darbuose išsakytas idėjas. Vienas iš pagrindinių jų taikinių buvo Irakas. Buvo pripažįstama, kad prezidentas Bushas vyresnysis „politiškai bankrutavo“, nes savo laiku nesugebėjo pašalinti Sadamo Huseino iš valdžios. Neokonservatoriai neklausė tų, kurie sakė, kad Sadamo režimas yra labai svarbi galios Artimuosiuose Rytuose sudėtinė dalis<sup>18</sup>. Jų manymu tikimybė, kad Huseinas pagamins masinio naikinimo ginklą, yra didžiausia grėsmė regioniniam ir tarptautiniam stabilumui<sup>19</sup>. Ir todėl jis turi būti pašalintas iš valdžios.

<sup>17</sup> Ši kalba buvo pirmasis pripažinimas, kad administracija užsienio politikoje remsis neokonservatoriškąja sistema.

<sup>18</sup> Perle R. N., „Iraq: Saddam Unbound“ in Kagan R., Kristol W., eds., *Present Dangers: Crisis and Opportunities in American Foreign and Defense Policy*, Encounter Books, 2000, p. 99–110.

<sup>19</sup> Abrams E., „Israel and the „Peace Process““ in Kagan R., Kristol W., eds., *Present Dangers: Crisis and Opportunities in American Foreign and Defense Policy*, Encounter Books, 2000, p. 221–240; taip pat Perle, (note 17).

## 5. Neokonservatizmo liūnas

Dabar, pažvelgus atgal, akivaizdu, kad sprendimas įsiveržti į Iraką, siekiant pakeisti režimą šioje Artimųjų Rytų šalyje, buvo skaudžiausias smūgis JAV užsienio politikoje dominavusiai neokonservatorių doktrinai. Iš tikrųjų tai, kad nebuvo surastos masinio naikinimo ginklų slaptavietės, buvo nesugebėta užtikrinti taikos po Sadamo Huseino nuvertimo, užkirsti kelio staigiam Teherano įtakos ir galios plitimui Persijos įlankos regione, JAV pasitraukimo atveju, sąlygojo neokonservatoriškųjų idėjų atmetimą net pačių aistringų vakarykščių šalininkų tarpe.

Daug kas pastebi, kad neokonservatorių idėjų pabaigą labiausiai lemia dabartinis *ad hoc* karo Irake pobūdis. Sprendimas įsiveržti į Iraką buvo paremtas dviem argumentais. Pirma, Sadamo Huseino branduolinio, biologinio ir cheminio ginklo programa, kartu su deklaruotu pasiryžimu kovoti nekonvencinį karą, leido daryti prielaidą, kad asimetriški JAV ir Irako santykiai gali pastūmėti pastarąjį perduoti masinio naikinimo ginklus į jo valią vykdančių tarptautinių teroristų rankas. Antra, Sadamo Huseino diktatoriškas režimas buvo visiškai priešingybė gerovei ir demokratinėms normoms, kurios sudarė JAV vyraujančią tarptautinę sistemą. Tačiau tuomet, kai išsiaiškinta, kad Irako masinio naikinimo ginklų programa nebuvo tokia grėsminga, kaip manyta, pirmasis argumentas prarado savo reikšmę. O antrasis argumentas ir patiems neokonservatoriams niekada nebuvo pakankama prielaida pateisinti karinės jėgos naudojimą režimo kaitai užtikrinti. Tiesą pasakius, jie argumentavo, kad karinė jėga galėtų būti panaudota tik tada, jei kiltų grėsmė tarptautinei tvarkai. Kitais atvejais diktatūrą reikia nuversti ir panaudoti ekonomines sankcijas bei laisvės, gerovės „demonstraciją“ kaimyninėse šalyse. Taigi, gerokai sumenkus pirmajam argumentui, neokonservatorių požiūriu, beveik nebeliko invazijos į Iraką pateisinimo, jei spręstume iš administracijos pateiktos situacijos.

Tačiau iš tikrųjų ne visai taip. Galimas ir kitoks logiškas karo Irake pateisinimas. Tiek neokonservatoriai, tiek ir globalizacijos šalininkai sutinka, kad diktatoriai atriboja savo valstybes nuo tarptautinės prekybos ir investicijų, ir taip darydami jie pasmerkia jas skurdui. Globalizacijos sistemos šalininkai teigia, kad visuomenės nepasitenkinimas arba pripažinimas, kad jos ekonominiai interesai yra pažeisti, galiausiai priverčia diktatorius atidaryti sienas, o neokonservatoriai mano, kad kai kurias atvejais diktatoriai gali pabandyti pasipriešinti ir mesti iššūkį visai tarptautinei sistemai. Busho administracija pasirinko kaip tik antrąją šio argumento dalimi ir padarė tiesmukišką išvadą, kad rugsėjo 11-osios atakos aiškiai rodo, ko diktatoriai gali pasiekti, išnaudodami terorizmą. Masinio naikinimo ginklai didina jų keliamą grėsmę. O kadangi Irakas turėjo tokių ginklų plėtojimo programą, tai Sadamas Huseinas turėjo būti pašalintas iš valdžios.

Prezidento administracija ir jos patarėjai neokonservatoriai taip pat turėjo atkreipti dėmesį į egzistuojantį mechanizmą, kurio dėka diktatoriai vis tiek išlie-

ka valdžioje, net jei visuomenė išreiškia nepasitikėjimą jais. Jei jiems nepavyksta pakreipti šio nepasitenkinimo jiems palankia kryptimi, tuomet globalizacijos argumentai yra įtikinami. Diktatūros turi būti susitvardančios, tačiau jos vis dėlto griūva. Tokią Sovietų Sąjungos baigtį prognozavo ir Kennanas. Tačiau, kaip pabrėžia neokonservatoriai, Irako „sulaikymas“ ekonomine sankcija ir neskraidymo zona lėmė tai, kad šalis pradėjo viso Viduriniųjų Rytų regiono destabilizavimo procesą<sup>20</sup>. Tai prisidėjo prie besitęsiančio Izraelio ir Palestinos konflikto, kuriuo Saddamas Husseinus buvo asmeniškai suinteresuotas. Tol, kol konfliktas ruseno, jis galėjo vaizduoti Jungtines Valstijas kaip pagrindinį žydų valstybės rėmėją, o save kaip arabų pasaulio atstovą, turintį tikslą ištrinti Izraelį iš politinio žemėlapiu.

Iš tikrųjų galima teigti, kad kitos Viduriniųjų Rytų regiono diktatūros savo visuomenės nepasitenkinimą režimu nukreipia Izraelio kryptimi. Išnaudamos savo ekonominę ir politinę įtaką Palestinos atžvilgiu, jos iš esmės vetuoja bet kokią taikos susitarimą tam, kad Izraelio ir Palestinos konfliktas tęstųsi ir toliau, nes taip užsitikrinamas šaltinis, į kurį galima nukreipti visuomenės nepasitenkinimą. Režimo pasikeitimas Irake ne tik pašalintų žaidėją iš Izraelio ir Palestinos konflikto, bet tai būtų ir aiški žinia kitoms diktatūroms Irane, Sirijoje ir Saudo Arabijoje. Iš esmės karas Irake buvo reikalingas žingsnis, norint pasiekti, kad Izraelio ir Palestinos problema nebūtų antiliberalių režimų pateisinimo priemone. Kitos regiono šalys, taip pat ir Iranas, yra labiau integruotos į tarptautinės prekybos sistemą. Taigi jos turėtų mažiau alternatyvų ir privalėtų rinktis: arba ištraukti į ekonomines ir politines reformas, arba patirti vidinį nestabilumą.

Šie labiau išplėsti argumentai ir strategija, kurios jie reikalauja, yra nepalyginamai labiau sudėtingesni nei ta, kurią po rugsėjo 11-osios įvykių suformavo Busho administracija, kuri atvedė į karą Irake. Argumentų ir strategijos pritaikymas bei realistiškas laiko ir resursų įvertinimas galėjo lemti sprendimą nepulti Irako. Tai galėjo lemti, kad būtų buvusios apgalvotos karo pasekmės bent jau potencialaus konflikto su Iranu ir sunkumų su Sirija bei Saudo Arabija. Jei į tai būtų buvę atsižvelgta, strategijos logika ir kaštai būtų buvę aiškesni. Be to, faktas, kad nebuvo rasta masinio naikinimo ginklų, būtų buvęs nesvarbus.

Dėl įvairių priežasčių Busho administracija nesvarstė arba nepasirinko šios labiau integruotos ilgalaikės strategijos, kuri būtų atnešusi taiką į Artimųjų Rytų regioną ir sužlugdžiusi paramą teroristams regione. Karo Irake pasekmės smogė Busho administracijos užsienio politikai, o tai lėmė, kad neokonservatizmo idėjos JAV užsienio politikos elito atstovų buvo atmestos. Be to, kad neokonservatizmas buvo atmestas kaip nepavykusi strategija, išlieka problema, kad šiuo metu nėra kitos alternatyvos šiai kryptimi. Taigi neokonservatizmo atmetimas paremtas tuo, kad jis nepasiteisino konkrečioje situacijoje, bet ne tuo, kad, lyginant su kitomis teorijomis, jis yra nepalyginamai prastesnis. Tikėtina, kad tai sukels nemažai problemų JAV užsienio politikoje.

<sup>20</sup> Perle, (18 nuoroda).

## Išvados

Nors atsirado daugybė neokonservatizmo kritikų, tačiau jokia alternatyva iki šiol nebuvo pasiūlyta. Buvęs Prezidento Jimmy'io Carterio patarėjas nacionalinio saugumo klausimais Zbigniewas Brzezinsky's ragino atsigręžti į globalizacijos paradigimą kaip JAV užsienio politiką formuojančią teoriją<sup>21</sup>. Jis teigė, kad bet kuris hegemonas sulauks pasipriešinimo vien todėl, kad jis yra hegemonas, todėl Brzezinsky's tvirtina, jog JAV bus tiesiog priverstos susitaikyti su tam tikru tarptautiniu nestabilumu. Jo požiūriu, Irakas, valdant Sadamui Huseinui, buvo toleruotino lygio nestabilumo pavyzdys. Iš tikrųjų yra kitų regionų, kur nestabilumas jau yra nebetoleruotinas. Norėdamos su tuo kovoti, Jungtinės Valstijos turi veikti kartu su savo sąjungininkais, kurdamos ir plėsdamos bendrų interesų vienijamą bendruomenę.

Vis dėlto Brzezinsky's pripažįsta, kad Jungtinės Valstijos tam tikrais atvejais gali būti priverstos veikti vienašališkai<sup>22</sup>. Taigi jo kritika gali būti apibendrinta taip – karas Irake buvo klaida, nes šiuo atveju įvyko pernelyg didelis „grėsmės“ sureikšminimas. Brzezinsky'io požiūriu, Busho administracija užuot siekusi maksimalaus saugumo turėjo susitaikyti su tam tikro nestabilumo lygmens galimybe. Bet, kaip matome, iš esmės Brzezinsky's taip ir nepasiūlo kokio nors naujo sprendimo.

Josephas S. Nye jaunesnysis buvo vienas iš atkakliausių neokonservatizmo kritikų. Kaip ir Brzezinsky's, jis, projektuojant JAV užsienio politiką, pasisakė už grįžimą prie globalizacijos paradigmos. Jo požiūriu, nė vienas iš diktatorių negali kelti rimtos grėsmės tarptautinei sistemai. Tikroji grėsmė yra tai, kad JAV galios arogantiškas naudojimas ir piktnaudžiavimas ją, privers kritiškai mąstančius pasaulio piliečius vienyti ir priešintis hegemonui. Vadinasi, JAV turi daugiau remtis „švelniąja“, o ne „griežtąja“ galia, t.y. savo idealų ir vertybių patrauklumu, o ne kariuomenės galia. Tik „švelnioji“ galia sumenkina diktatorių pastangas kurstyti nesantaiką ir mesti iššūkį pasauliniam stabilumui. Jungtinės Valstijos gali žymiai padidinti savo „švelniąją“ galią skirdamos resursų siekti svarbiems interesams, ribodamos savo nacionalinius interesus ir siekdamos socialinio teisingumo bei ekonominės ir politinės tvarkos<sup>23</sup>.

Ir Brzezinsky's, ir Nye teigė, kad atsigręžimą į neokonservatizmą lėmė emocijomis nuspalvintas manymas to, kad rugsėjo 11-osios teroristinės atakos destabilizavo tarptautinę sistemą. Iš tikrųjų visus neokonservatizmo kritikus vienija bendras fundamentalus įsitikinimas JAV ekonominė ir politinė galios garantuojamu tarptautinės sistemos stabilumu. Jų nuomone, tikroji grėsmė sistemos stabilumui yra perdėta JAV reakcija į įvykius, kuri lemia neprotingą jėgos naudojimą. Iš tikrųjų, tai jie pasisako už pragmatiškesnę užsienio politiką,

<sup>21</sup> Brzezinski Z., *The Choice: Global Domination or Global Leadership*, Basic Books, 2004.

<sup>22</sup> *Ten pat.*

<sup>23</sup> Nye J. S., Jr., *The Paradox of American Power: Why the World's only Superpower Can't Go It Alone*, Oxford University Press, 2002.

atribotą nuo neokonservatorių idealizmo, kuri žymi tuo, kad JAV hegemonija vertinama kaip galimybė modeliuoti pasaulį, kad jis atspindėtų JAV vertybes, įskaitant teisę ir laisvę. Brzezinsky's akcentuoja, kad pagrindinis tikslas yra gerai veikianti tarptautinė sistema. Čia ir slypi pagrindinis neokonservatorių ir jų kritikų požiūrių skirtumas. Pirmieji nori kuo apčiuopiamesnių politikos rezultatų, daugiau laivės ir demokratijos, o antrieji sutinka susitaikyti su menkesniais rezultatais, bet išsaugoti stabilesnę tarptautinę sistemą.

Kadangi prie neokonservatizmo patrauklumo daug prisidėjo Amerikos idealizmas, turėtų būti atkreiptas dėmesys į jo aiškumą ir paprastumą. Brzezinsky'io ir Nye argumentai yra ne tik mažiau idealistiniai, jie taip pat per sudėtingi, kad galima būtų jais vadovautis. Šiuos teiginius galima iliustruoti Princetono nacionalinio saugumo projektu, kuris buvo kuriamas trejus metus, ir kurio tikslas buvo nustatyti JAV užsienio politiką turėsiančią formuluoti sistemą. Labiausiai žinomi šalies su užsienio politika susiję mokslininkai buvo paprašyti parašyti į pono X, t. y. George'o Kennano, panašų straipsnį, tačiau projekto paskutinėje ataskaitoje pripažįstama, kad nepavyko to padaryti<sup>24</sup>. Tiesą sakant, ataskaitoje tvirtinama, kad tai, jog tarptautinė sistema yra kompleksiška, neleidžia JAV užsienio politikos grįsti vienu viską vienijančiu teoriniu požiūriu<sup>25</sup>. JAV turi atkreipti dėmesį į daugialypę grėsmę, jos turi būti pasiruošusios panaudoti ir „griežtąją“, ir „švelniąją“ galią, jos turi siekti savo interesų įgyvendinimo kartu su sąjungininkais, jos turi veikti, remdamosi savo vertybėmis, o ne baimėmis. Jos turi kaupti dėmesį ne tik į šalių išorinius santykius, bet ir vidinę dinamiką, ir jos turi prisitaikyti prie informacijos amžiaus. Kadangi yra sudėtinga kritikuoti bent kurią iš šių teiginių, tai yra tik teiginių sąrašas. Vis tiek nebuvo rastas požiūris, kuris vienytų, o tai neleido darbo grupei nuveikti ką nors daugiau.

Tikriausiai tai yra laikmečio problema. Jungtinių Valstijų užsienio politikai griežtai atmetė Busho užsienio politiką ir jos neokonservatorišką pagrindą. Bet jis ir toliau pripažįsta pagrindines globalizacijos sistemos idėjas – JAV kaip pasaulinį hegemoną ir laisvos rinkos bei demokratijos svarbą. Dabar ir bet kurios kitos JAV užsienio politikos gairės turės remtis šiomis prielaidomis. Lieka neaišku, kokios yra grėsmės sistemai, ir kaip su jomis turi būti kovojama? O kol atsakymo į šį klausimą nėra, Jungtinių Valstijų užsienio politika yra *ad hoc*, kai su kiekviena nauja krize ar problema yra veikiama atskirai, nesiejant vienu su kitomis. Dėl šios „neholistinės“ sampratos Jungtinės Valstijos bus priverstos tik reaguoti į pasaulio politikos problemas ir užleisti iniciatyvą tiems, kas aiškiau sugeba apibrėžti savo nacionalinius tikslus ir interesus. Tarp jų tikriausiai išsiskirs Kinija, Iranas ir vėl agresyvėjanti Rusija.

<sup>24</sup> Ikenberry G. J., Slaughter A. M., *Forging a World of Liberty under Law: U. S. National Security in the 21<sup>st</sup> Century*, The Princeton Project Papers, The Woodrow Wilson School of Public and International Affairs, Princeton University, 2006, p. 4, 58.

<sup>25</sup> *Ten pat*, p. 13.



## Literatūra

1. Abrams E., „Israel and the „Peace Process“ in Kagan R., Kristol W., eds., *Present Dangers: Crisis and Opportunities in American Foreign and Defense Policy*, Encounter Books, 2000, p. 221-240.
2. Bennett W.J., „Morality, Character and American Foreign Policy“ in Kagan R., Kristol W., eds., *Present Dangers: Crisis and Opportunities in American Foreign and Defense Policy*, Encounter Books, 2000, p. 289-306
3. Brzezinski Z., *The Choice: Global Domination or Global Leadership*. Basic Books, 2004
4. Ceaser J.W., „The Great Divide: American Internationalism and Its Opponents“ in Kagan R., Kristol W., eds., *Present Dangers: Crisis and Opportunities in American Foreign and Defense Policy*, Encounter Books, 2000, p. 25-43.
5. Fukuyama F., „The End of History?“ *National Interest* , 1989, 16, 3-18.
6. Gaddis J.L., *Surprise, Security,, and the American Experience*. Harvard University Press, 2004.
7. Gedmin J., „Europe and NATO: Saving the Alliance“ in Kagan R., Kristol W., eds., *Present Dangers: Crisis and Opportunities in American Foreign and Defense Policy*, Encounter Books, 2000, p. 179–196.
8. Huntington S. P., *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. Simon & Schuster, 1996
9. Ikenberry, G. J., Slaughter A-M. *Forging a World of Liberty under Law: U.S. National Security in the 21<sup>st</sup> Century*, Princeton Project Papers, Woodrow Wilson School of Public and International Affairs, Princeton University, 2006.
10. Kissinger, H. *Diplomacy*. New York: Simon & Schuster, 1994
11. Kristol W., Kagan R., „Introduction: National Interest and Global Responsibility“ in Kagan R., Kristol W., eds., *Present Dangers: Crisis and Opportunities in American Foreign and Defense Policy*, Encounter Books, 2000, p. 3-24.
12. Morgenthau H.J. *Power among Nations: The Struggle for Power and Peace*, 1985
13. Nye J.S, Jr., *The Paradox of American Power: Why the World’s only Superpower Can’t Go It Alone*. Oxford University Press 2002.
14. Perle R.N., „Iraq: Saddam Unbound“ in Kagan R., Kristol W., eds., *Present Dangers: Crisis and Opportunities in American Foreign and Defense Policy*, Encounter Books, 2000, p. 99-110.
15. Rodman P.W., „Russia: The Challenge of a Failing Power“ in Kagan R., Kristol W., eds., *Present Dangers: Crisis and Opportunities in American Foreign and Defense Policy*, Encounter Books, 2000, p.75-98.
16. Small M., Singer J. D., „The War Proneness of Democratic Regimes, 1816-1965“. *Jerusalem Journal of International Relations* 1976, 1, 50-69.
17. Wolfowitz P., „Statesmanship in the New Century“ in Kagan R., Kristol W., eds., *Present Dangers: Crisis and Opportunities in American Foreign and Defense Policy*, Encounter Books, 2000, p. 307-336.
18. X [George F. Kennan], „Sources of Soviet Conduct“, *Foreign Affairs*, July 1947.